

П. І. ФЕДУРУК

ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕОПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Осмыслено культурно-цивілізаційний контекст геополітичної самореалізації України.

Ключові слова: геополітичні цінності, геополітичні інтереси, геополітичні пріоритети.

Осмыслен культурно-цивилизационный контекст геополитической самореализации Украины.

Ключевые слова: геополитические ценности, геополитические интересы, геополитические приоритеты.

Cultural and civilization context of geopolitical self-realization of Ukraine was conceptualized;

Key words: geopolitical values, geopolitical interests, geopolitical priorities.

В українському суспільстві загалом і в науковому середовищі зокрема спостерігається підвищений інтерес до геополітики, проте досі чимала частина досліджень має прикладний або спеціально науковий характер, а крім того – нерідко зводиться до спроб адаптації розробок зарубіжних авторів до українських реалій. Йдеться про ідеї таких класиків геополітики, як З. Бжезінський, Т. Гоулд, С. Коен, Х. Маккіндер, С. Хантінгтон, К. Хаусхофер, Р. Челлен та ін. На нашу думку, геополітика країни має формуватися відповідно до її внутрішніх чинників, саме вони мають бути визначальними, а зовнішня політика – похідною від них. Такий підхід акцентує увагу на власній сутності геополітичних цінностей України, їх нередукованості до інших сутностей, в тому числі геополітичних цінностей інших країн чи навіть глобальних цінностей. Адже цінності держави – в ній самій, в благополуччі її народу. Відповідно мають визначатися національні інтереси та пріоритети державної політики – як внутрішньої, так і зовнішньої, звичайно, з урахуванням міжнародної ситуації.

Акцент на внутрішній для країни сутності її геополітичних цінностей вимагає політологічного підходу для його осмислення, адже на засадах такого підходу можна розглядати проблему геополітичного ствердження України як комплексну, що потребує залучення пізнавальних засобів різних спеціальних соціальних та гуманітарних наук. Політологічне дослідження розкриває єдину сутність проблеми, яка здобуває різні прояви у відмінних одна від іншої предметних областях спеціальних наук.

Визначення традиційних українських геополітичних цінностей знаходимо в працях видатних вітчизняних мислителів кінця XIX – першої половини XX ст., які на високому науковому рівні досліджували історію українського народу, його менталітет, культуру, цінності (М. Драгоманов, С. Подолинський, М. Міхновський, Ю. Бачинський, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Липинський, С. Рудницький, О. Бочковський, А. Синявський, М. Сціборський, В. Старосольський, С. Дністрянський, С. Шелухін, Ю. Липа та ін.). Аналіз їх геополітичних праць дає можливість говорити про те, що традиційними для вітчизняної геополітичної думки були ті цінності, які притаманні сучасним розвиненим країнам (цінність людини як духовної істоти, що прагне самореалізації, свобода, соціальна справедливість, рівність прав тощо).

Політологічний аналіз цінностей здійснювався передусім такими вітчизня-

ними авторами, як Т. Аболіна, А. Єрмоленко, О. Кисельова, В. Малахов, В. Огнев'юк, М. Шульга та ін. Цінності українського народу вивчали зокрема С. Возняк, І. Кононенко, О. Корнієнко, В. Луць, В. Москалець, а Н. Жабінець, В. Климончук зверталися безпосередньо до вивчення його політичних цінностей.

Характерною рисою української політичної думки є її переважна орієнтація на внутрішні геополітичні чинники. Саме на внутрішніх реформах акцентували увагу вітчизняні мислителі, коли міркували про фактори, що можуть зробити український народ сильним, забезпечити реальний суверенітет й поважне місце на міжнародній арені. Адже визначити геополітичне призначення можна, лише виходячи з цінностей та інтересів народу. Базові цінності, інтереси й пріоритети розвитку України, визначені вітчизняними дослідниками наприкінці XIX – в першій половині XX ст., залишаються актуальними й донині. Незважаючи на значні геополітичні зміни, незмінним залишилося стратегічне розташування України на стику європейської і азійської цивілізацій, що не лише відкриває можливості, а й зобов'язує нашу державу стати комунікаційним ланцюгом, що поєднає Захід і Схід, Північ і Південь¹.

Для цього Україна мусить адаптувати політичну систему країни до сучасних світових процесів, викликів глобалізації. І в цьому контексті роль держави надзвичайна. Саме вона покликана відігравати роль інтегративної сили в геополітичному поступі України. Але Українська держава не виконує такі свої функції внаслідок відсутності потужних політичних сил із стратегічним баченням майбутнього держави і своєї ролі в ньому, несформованості зрілої політичної еліти, боротьби кланів, груп еліт.

З огляду на це політична модернізація в Україні має вирішити два основних завдання: збалансувати політичну систему і сформувати розвинене громадянське суспільство, яке контролюватиме державу. Основними напрямками демократизації політичної системи мають стати: утвердження представницького характеру державної влади, що означає делегування громадянами своїх владних повноважень обраний ними особі чи політичному об'єднанню; легітимність влади; чіткий та ефективний поділ влади, незалежність судової системи; плюралізм і конкурентність політичних сил у представленні інтересів соціальних груп; дотримання і захист природних та громадянських прав людини будь-якого соціального статусу; розвинена політична культура суспільства, яка передбачає певні знання й компетентність у сфері політики, емоційні орієнтації щодо політичної системи («національна гордість»), ціннісні орієнтації і політична участь.

Одним з ключових факторів, що впливають на геополітичне становище держави, – соціально-економічний. Це є свідченням високого статусу відповідних цінностей у загальній структурі геополітичних цінностей. Країни із слабкими економіками, низькими стандартами якості життя людини змушені лише пристосовуватися до геополітичних реалій, які визначають сильні економічні гравці. При цьому важливий не лише загальний потенціал економіки, а й високі соціальні стандарти життя громадян країни, які в глобалізованому світі почали виконувати функцію геополітичних цінностей. Зразком таких стандартів для всього світу, як і для України, є розвинені країни Європи, які традиційно отримують найвищі оцінки за індекс рівня життя своїх громадян, а чинником досягнення цих стандартів має бути соціально-економічна модернізація².

Перед Українською державою стоїть завдання формування з ціннісних позицій соціально орієнтованої, конкурентоспроможної, інтегрованої у світове господарство економіки. Для цього необхідно вирішити низку стратегічних проблем, серед яких ціннісно пріоритетною є демократизація економічних відносин. Під-

порядкованими й ціннісними орієнтирів соціально-економічних перетворень в Україні є: перехід від економіки, що базується на відсталих технологіях виготовлення сировини і напівфабрикатів до «економіки знань»; посилення відкритості національної економіки при створенні механізмів захисту національного виробника, удосконалення системи соціального забезпечення, страхування тощо.

Важливим пріоритетом у соціально-економічній політиці є державне сприяння формуванню середнього класу. Цей пріоритет тісно пов'язаний з іншими соціально-економічними цінностями (політична стабільність, стабільність законодавчої бази, верховенство права, захищеність громадян, розвиненість громадянського суспільства; соціальна орієнтованість ринкової економіки, вільна конкуренція, законодавча захищеність приватної власності; витребуваність і доступність якісної освіти тощо).

Наступним соціально-економічним ціннісним пріоритетом має стати здоров'я громадян, який конкретизується, зокрема, у підвищенні доступності та якості медичного обслуговування, послідовній і масштабній національній екологічній політиці, зміцненні етики сімейних стосунків, відновленні цінностей шлюбу, зростанні народжуваності, соціальному захисті дітей, материнства і батьківства.

З посиленням ролі культурно-цивілізаційного виміру геополітики дедалі більшого поширення набуває таке явище, як цивілізаційна консолідація, суть якої полягає у групуванні країн на основі історичної та культурно-релігійної близькості.

Українська локальна цивілізація³ має багато рис межової, суміжної цивілізації. Такі цивілізації відзначаються неоднозначним, часто конфліктним переплетенням характеристик національної культури і двох великих типів цивілізаційного розвитку людства. Врешті-решт вони теж стають частинами великих цивілізацій, але ще довго зберігають риси рубіжності. Як рубіжна, або транзитна, цивілізація, Україна одночасно має риси (передусім цінності), що притаманні західним і східним цивілізаціям, а також риси (цінності), що однаково не характерні ні тим, ні іншим⁴.

У культурно-цивілізаційному контексті геополітичної самореалізації України першочерговим завданням є формування української політичної нації⁵, під якою слід розуміти не стільки етнічну єдність, як упевненість більшості громадян щодо того, до якої політичної спільноти вони належать. Формуванню національної єдності України сприятимуть: створення єдиних загальнонаціональних політичного, економічного, інформаційного, наукового, культурного просторів, що передбачає широке інформування громадськості щодо подій в усіх регіонах держави, постійний науковий діалог і обмін між навчальними і культурними закладами країни; формування міжконфесійного діалогу з метою поступового переходу до створення єдиної української православної церкви; налагодження інфраструктури внутрішніх соціокультурних обмінів; започаткування на державному рівні практики безперервної загальнонаціональної дискусії щодо нагальних суспільних проблем за участі представників центральної і регіональної влади, політиків, науковців, бізнесменів; просвітницька кампанія держави, науковців і бізнесу, спрямована на виховання поваги до традиційної народної культури етнічних спільнот України, на усвідомлення населенням нерозривності давніх і сучасних зразків культури; забезпечення пільг для українськомовних ЗМІ, книгодрукування, кіновиробництва, театру, музики, мистецтва.

Отже, діючи переважно на регіональному рівні, Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин має ціннісно амбівалентний геополітичний статус, який характеризують як потенційні переваги, так і потенційні вади. До переваг належать: більша свобода вибору зовнішньополітичних пріоритетів, визначена

етапом становлення незалежності та помірністю зовнішніх загроз суверенітету; відсутність формальних міжнародних обмежень у механізмах прийняття зовнішньополітичних рішень, пов'язаних з участю у наднаціональних утвореннях; статус «вільного агента» у процесі трансформації системи міжнародних відносин, що давав можливість вибору партнерів та отримання від потенційних партнерів кращих умов партнерства. До вад можна віднести відсутність гарантованої підтримки з боку інших держав; високий ступінь невизначеності перспектив у системі міжнародних відносин; вразливість до силового тиску та дипломатичного шантажу з боку інших держав та міжнародних організацій.

Незважаючи на значні геополітичні зміни, що відбулися у світі останнім часом, незмінним залишилося стратегічне розташування України на стику європейської і азійської цивілізацій, що не лише відкриває можливості, а й навіть зобов'язує нашу державу стати комунікаційним ланцюгом, що поєднує Захід і Схід, Північ і Південь. Що ж стосується пошуку пріоритетів розвитку України, то він має орієнтуватися на внутрішні геополітичні чинники. Адже саме всередині держави, цінностях та інтересах її народу лежить той «геополітичний код», який визначає призначення держави, пріоритети її політики.

Геополітичне ствердження сучасної України потребує її всебічної модернізації. При цьому модернізація розуміється як еволюційний перехід країн до якісно вищих стандартів політичного, економічного, соціального, культурного розвитку внаслідок науково-технічного прогресу, соціально-структурних змін, перетворень нормативних та ціннісних систем. Політична модернізація є важливим чинником перетворення України на суб'єкт геополітики, адже вона адаптує політичну систему країни до сучасних світових процесів, викликів глобалізації. Політична модернізація в Україні має вирішити два основні завдання: збалансувати політичну систему і сформувати потужне громадянське суспільство, яке контролюватиме державу. Здійснення належних заходів із всебічної політичної модернізації України, основною суттю яких буде справжня демократизація суспільства, дасть можливість проводити широкі реформи в інших сферах, зокрема в економічній і культурній⁶.

Тільки справді незалежна, ціннісно зрозуміла і прийнятна, політично й економічно сильна, культурно і цивілізаційно приваблива, модерна Україна з консолідованою нацією буде цікава і потрібна світу, тільки такій державі дадуть можливість зайняти гідне місце у світовій геополітичній ієрархії.

1. *Михальченко М., Самчук З.* Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів. – Дрогобич: Вид. Фірма «Відродження», 1998. – С. 101. 2. *Снівак В.М.* Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: Монографія. – К.: Логос, 2011. – 416 с. 3. *Михальченко М.І.* Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – С. 274; *Геополітика: Підручник / А.І. Кудряченко, Ф.М. Рудич, В.О. Храмов.* – К.: МАУП, 2004. – 296 с. 4. *Кирик В.Л.* Геополітична експансія. – К.: Абрис, 2009. – С. 64. 5. *Українська політична нація: генеза, стан, перспектива / За ред. В.С. Крисаченка.* – К.: НІСД, 2004. – 648 с. 6. *Словник геополітичних термінів і понять / Упоряд. і ред. В.С. Крисаченка.* – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – С. 184.